

РЕЦЕНЗИЯ

от д-р Клео Стефанова Протохристова, професор в Пловдивския
университет „Паисий Хилендарски“

на материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност ‘доцент’

в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално
направление 2.1. Филология (Западноевропейска литература)

в Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ - Бургас

Със заповед № РД 433/28.12.2023 г. на Ректора на Университет „Проф. д-р Асен Златаров“-Бургас съм определена за член на научното жури на конкурс за избор на академична длъжност „доцент“ в област на висшето образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.1. Филология (Западноевропейска литература), обявен в ДВ бр. бр. 97 от 21.11.2023 г.

Като единствен кандидат в конкурса участва гл. ас. д-р Елица Дубарова-Петкова, преподавател в Университета „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас. Тя е възпитаник на Пловдивския университет, където е завършила през 1999 г. като магистър специалност Българска филология, защитила е докторска дисертация през 2009 г. От 1999 г. до момента е преподавател в университета, първоначално като хоноруван асистент (1999-2003), от 2009-а като асистент, а от 2010 -а като главен асистент.

За конкурса кандидатката е представила хабилитационен труд, книга, която представя докторската ѝ дисертация, около трийсет научни публикации, три от които са в реферирани и индексирани издания, и едно учебно помагало. Определящата част от публикациите са с фокус върху Роберт Музил, другите доминиращи теми са Немският романтизъм и творчеството на Петя Дубарова. Важен актив на кандидатката е участието ѝ в национални и международни научни проекти.

Логично, с най-голяма тежест измежду постиженията, с които Елица Дубарова се представя на конкурса, е хабилитационният ѝ труд, посветен на романа на Музил „Човекът без качества“ – извънредно амбициозен проект, предизвикателствата към който тръгват още от избора на обекта на изследване. „Човекът без качества“ представя обезкуражаващо съчетание от присвоеното на романа от критиката, а и от самия Музил, извънредно високо признание, от една страна, с тягостната му, непреодолима нечетаемост, от друга. Превръщането на този несъмнено забележителен литературен факт във фокус на респектиращо дългогодишни проучвания и обмисляния е проява на професионален героизъм, зад който съм склонна, макар и не без доза обяснимо неудобство, да разпозная и присъствието и на немалка доза мазохизъм.

Във фокуса на изследването са поставени повествователните техники в изграждането на романа, избор, съответен на хипотезата, че “чрез разширяването на възможностите на иронията и на есеизма Музил си поставя две отвъдестетически цели, осветяващи и своеобразната метанаративност на „Човекът без качества“ – да се даде мощен „дискурсивен“ отпор срещу скептичните възгледи за бъдещето на човека в света на разпадащи се форми и идентичности и да се „препрограмира“ наративната природа на иронията и есеизма в духовен експеримент с медицински (положителни) последици, от които човекът на новото време да излезе подготвен и отворен за всички възможности, отнети му от властната езикова реалност.“ Вече като цел на изследването се назовава опитът „да бъде коригиран един от ключовите аспекти в познатата критическа парадигма романът [...] да се възприема като утопичен, като се докаже, че той „се гради изцяло върху иронически мотивирания метаетически релативизъм“, а основните наративни стратегии – есеизмът и цитатността, обичайно „мислени като похвати за дискурсивно конструиране на философския възглед на Музил“, да бъдат преосмислени с оглед тяхната „надтекстуална и надфикционална валидност“. (вж. с.19-20)

По-частната хипотеза, около която е организирано изследването, е абсолютизирането на ироничната перспектива в романа и представянето ѝ като „метод,

механизъм и процедура едновременно“ – „всеобхватна призма, която организира и компресира в себе си всички парадигми на мислене“ (с предполагаема крайна цел тяхното унищожение), „процедура с оздравителен характер, чиито терапевтични функции се осъществяват (през медиаторния принцип) върху чувствено-физиологическото и чувственопсихическото начало във възприемането на действителността и случващото се“ (вж. с. 34-35).

Структуриран в три основни части, озаглавени в съответствие със заглавията, които Музил дава на трите части на своя роман – „Нещо като увод“, „По образ и подобие“ и „В хилядолетното царство. Престъпниците.“, трудът се съсредоточава последователно върху творческата история и критическата рецепция на романа (с акцент върху българския прием, включително и преводния); върху функциите на иронията в романа и извеждането като нейни основни инструменти на определящите му дискурсивни стратегии, есеизма и цитатността, квалифицирани като метанаративни техники в изграждането на романа, а също и върху заявени като „неизследвани“ възможности за четенето на „Човекът без качества“ като метароман; и, в третата част, върху стратегията на цитатността, проблематизираща най-влиятелните актуални за епохата дискурси, с акцент върху антропологично-криминологичния и мистико-митологичния дискурс.

Изложението следва вярно първоначално зададената аргументационна перспектива, като се опира на огромен брой налични изследвания, било като ги привлича в подкрепа на собствените тези, било в режима на ревизията или полемиката. Като определящ се откроява импулсът за оригиналност и откривателство, проявен както в предлаганите алтернативни идеи, така и в демонстрирания критически идиколект (на собствени неологизми (като „деутопизация“), на неочаквани, производни форми от утвърдени термини (като „дискурсивна цитатност“, с. 76), странни, отсъстващи в речниците словоформи (като „поантиращи“, с. 182), озадачаващи формулировки („иронията, като инструмент на радикализацията“, с.105), усложнени, потенциално плеонастични словосъчетания (като "трансцендираща контемплация", с. 83).

Същият импулс нерядко отвежда, за съжаление, до нарочна усложненост на мисълта и затормозеност на изказа с мъгляви или проблематични като истинност артикулации. Ето само един измежду поредица аналогични примери: „Функционирането ѝ (на иронията – бел. и курс. мои К.П.) в естетическата сфера е **опънато по въжето от езика до метаезика, от тропологията до теорията, от похвата до светогледа. Става ясно**, че в играта между **полюсите на различните дихотомии** ироническият дискурс...“ (с. 36) Ще си позволя да възразя, че нищо не става ясно, защото не само каквото и да е функциониране няма как да бъде „**опънато по въже**“, но и необузданата метафоричност на „**въжето от езика до метаезика, от тропологията до теорията, от похвата до светогледа**“ трудно може да бъде приета като научен аргумент. Поне поради обстоятелството, че не всяка от трите назовани двойки може да бъде категоризирана като дихотомия, а и защото при дихотомиите няма полюси, има просто двойка подкласни, „подчинени“, взаимноизключващи се елементи.

В контекста на споделените наблюдения като особено неуместна изпъква неусмнената категоричност, с която се заявяват защитаваните тези. Бих оспорила, например, твърдението, че подобно на Сократ, който бил „геният на иронията“ на Античността, такъв е и Музил за ХХ век. Все пак възниква въпросът кое прави иронията на Музил по-значима от тази, примерно, на Джойс или Томас Ман. Съсредоточаването върху един единствен автор крие поначало крие рискове, защото произвежда обяснима ревност и по инерция negliжира съобразяването с по-широкия литературен контекст. В случая с Музил положението е особено критично, защото видяно в контекста на високия модернизъм, творчеството му стои някак неловко, а предвидимото обяснение за „неразбрения и неоценен гений“ няма доказателствена сила.

Косвено потвърждение за неуместността на подобни направени със замах генерализации дава следната уговорка на авторката: „В периода на собствените ми занимания с този нескончаем и сложен опус магнум неколкократно достигах до заключения, които всеки път в мига на тяхното втвърдяване се размиваха и разтичаха,

докато не установих, че всъщност твърди характеристики и изведени докрай дефинитивни „качества“ на роман, който абсолютизира „безкачествеността“ не може и не бива да се поставят. Иронията на Музил наистина подвежда, но и повежда по път, върху който виртуозно танцуват светлини и сенки, убягващи, но и прикрепящи се към всеки, който иска да ги улови“.(с. 36, бел. 1).

Посочената своенравност на изложението не само не спомага за достатъчно ефективното му възприемане, но и се превръща в препятствие, затрудняващо четенето. За недружелюбността на текста допринася и огромното (очевидно несъразмерно) количество цитати от ползваните източници, които в разрез с утвърдените практики са представени без превод (на немски, английски и френски език) – жест, който недвусмислено заявява, че „имплицитният читател“ на изследването задължително трябва да бъде полиглот. Донякъде смущаващо е включването на френскоезични цитати, при положение, че самата авторка, ако се доверим на професионалната автобиография, приложена към документацията по конкурса, не е франкофон.

За съжаление не всички източници, които добросъвестно и обилно са цитирани в монографията, са били и успешно асимилирани. В ред случаи аргументацията, отнесена към едно или друго изследване, към което се реферира, е проблематична. Например, резюмирайки част от дефиницията на Кенет Бърк за релативизма, за да изведе интересоващите я отношения между иронията и релативизма, авторката представя на български език фрагмента „Irony arises when one tries, by the interaction of terms upon one another, to produce a development which uses all the terms. Hence, from the standpoint of this total form (this „perspective of perspectives“), none of the participating „sub-perspectives“ can be treated as either precisely right or precisely wrong“ със смущаваща приблизителност като „Иронията използва всички „термини“ на всички гледни точки, с което се превръща в „перспектива на перспективите“, вместо – с всички необходими уговорки за проблематичността на предложени импровизиран превод: „Иронията възниква при опит чрез взаимодействието на термини да се създаде постановка, която използва всички

термини. Следователно от гледна точка на тази обща форма ("перспектива на перспективите") нито една от участващите "подперспективи" не може да бъде разглеждана като напълно правилна или напълно погрешна.“ Пак по повод на чуждоезиковите цитати неприятно впечатление правят системните правописни и езикови грешки, които се появяват в тях.

Още по-притеснително е, когато се натъкваме на откровено неточни позовавания, какъвто е случаят със следния пасаж: „Под всеобхватна криза визирам едновременните философски и литературни „сигнали“ за кризата на ценностите, респективно метафизичната криза, ознаменувана с Бог е мъртъв на Ницше, кризата на езика, „огласена“ с писмото до Лорд Чандос на Хофманстал, кризата на познанието с философията на Ернст Мах като първи предвестник, кризата на човешката идентичност (и автентичност) в лицето на Кафка.“ (с. 102) Може да се спори дали философията на Ернст Мах позволява да ѝ бъде присвоена подобна значимост, но по-смущаващо е, че като вестител на кризата на езика е посочено „писмото до Лорд Чандос на Хофманстал“, защото такова писмо не съществува, както не съществува и човек, към когото такова писмо е могло да бъде адресирано. „Прословутото“, както е названо от авторката, „Писмо до лорд Чандос“ на Хофманстал (с. 123), към което текстът на Дубарова настойчиво реферира, е всъщност литературно произведение, публикувано през 1902 г., и представлява въображаемо писмо, **приписано** от Хофманстал на фикционална фигура, наречена лорд Чандос, датирано с **1603 г. и адресирано до Бейкън**. Единствено коректно в позоваванията към въпросното писмо е обвързването му с кризата на езика, тъй като измисленият автор на писмото е писател, изпаднал в езиково предпоставена творческа безизходица.

Независимо от посочените несполуки обаче, като цяло хабилитационният труд защитава аспирантите на д-р Елица Дубарова-Петкова за обявената академична позиция. Освен това значителният брой на представените по конкурса публикации показват активното ѝ участие в научния обмен, а успешният им публичен прием, който става видим

от приложената към документацията справка за цитати, свидетелства за високото ниво на научните ѝ постижения.

Прието е участниците в научното жури да споделят личните си впечатления от кандидата, когато разполагат с такива. Имам специалната привилегия да познавам Елица Дубарова от самото начало на академичната ѝ кариера, тъй като съм била нейна преподавателка в Пловдивския университет тъкмо по Западноевропейска литература, бях научен ръководител на дипломната ѝ теза, а впоследствие и на докторската ѝ дисертация, бях член и на Специализирания научен съвет към ВАК, пред който тя защити своята дисертация. През следващите години, макар и отдалеч, съм следила съм с интерес и удовлетворение професионалните ѝ изяви, с които тя натрупа кредитите, легитимиращи участието ѝ в настоящата хабилитационна процедура.

В обобщение на споделените дотук наблюдения върху представените по конкурса материали и научни трудове и анализа, оценките на съдържащи се в тях научни приноси и личните си професионални впечатления от кандидатката, намирам за основателно да дам своята положителна оценка и да препоръчам на Научното жури да изготви доклад-предложение до Факултетния съвет на факултета по обществени науки към Университет „Проф. д-р Асен Златаров“ – Бургас за избор на гл. ас. д-р Елица Дубарова-Петкова на академичната длъжност ‘доцент’ по професионално направление 2.1. Филология (Западноевропейска литература), като в потвърждение ще гласувам за това предложение.

25 март 2024 г.

Рецензент: проф. дфн Клео Протохристова